

DE CHEMISCHE BINNENWEG

Frits de Lange

in: Trouw, 24 september 1995 (Letter & Geest).

President Chirac zal het binnenkort in Den Haag zelf komen uitleggen: het strenge Franse drugsbeleid is veel beter dan de liberale aanpak die Nederland daartegenover zet. Hij zal ongetwijfeld minzaam kennis nemen van de aanpassingen die ons land inmiddels onder internationale druk heeft doorgevoerd (onder meer de reductie van het maximaal toegestane bezit aan softdrugs), maar de Franse president zal ze niettemin resoluut als hoogstens van cosmetische aard van de hand wijzen: de vijf gram hasj die voortaan is toegestaan voor persoonlijk gebruik is en blijft vijf gram te veel.

Wat zit er achter die Gallische onverzettelijkheid, die niet wil weten van een onderscheid tussen soft en hard, en maar blijft volhouden dat niet alleen de handel in en het bezit van, maar ook het gebruik van soft drugs een criminele handeling is? En hoe kan het wijnland Frankrijk, waarin de omvang van de verslaving aan alcohol alleen wordt verdoezeld omdat zij een publiek geaccepteerd feit is, van elke joint-roker een misdadiger maken? De liefhebber van een goed glas is in Frankrijk een onderhoudende tafelenoot, terwijl de roker die een joint met zijn vrienden deelt het risico loopt in de gevangenis of de kliniek geplaatst te worden.

Alain Ehrenberg, vooraanstaand Frans socioloog, stak onlangs de hand in eigen boezem en publiceerde een kritisch zelfonderzoek naar de verborgen redenen achter het drugsbeleid van zijn regering. Het boek draagt de titel L'individu incertain (Uitg. Calmann-Lévy) en gaat over de moeite die het mensen vandaag kost om in de hedendaagse samenleving een antwoord te vinden op de vraag 'wie ben ik?' En over de illusie die drugs scheppen, als ze suggereren daarvoor een oplossing te bieden. Persoonlijke identiteit, aldus Ehrenberg, wordt ons niet meer verleend en van te voren gegarandeerd door de grote instituties. De kerk slinkt, de overheid treedt terug, de natie stelt weinig meer voor. Wie wij zijn wordt ook niet meer door onze sociale afkomst bepaald, maar hangt voor een groot deel van eigen inzet en een portie geluk af. Identiteit is niet meer gegeven, maar moet worden verworven. Iemand worden, zijn en blijven is daarmee een onzekere opdracht geworden. In een wereld waarin niets vast en zeker meer is, blijven ook moeizame verworven identiteiten altijd voorlopig en kwetsbaar.

Geen wonder, dat veel mensen die zware klus niet kunnen klaren. Zij krijgen van hun omgeving de zelfbevestiging niet die ze nodig hebben voor hun zelfrespect. Zij worden moe van het vechten om aandacht en waardering, voorwaarde om in de ogen van anderen iemand te zijn. Zij kiezen voor wat

Ehrenberg noemt de 'chemische binnenweg' naar zichzelf. De flash van de heroïne geeft hen even de intense ervaring te bestaan, er even toe te doen. Zonder de hulp van anderen, en ook zonder bang te hoeven zijn voor anderen.

Natuurlijk lukt dat niet. De drug maakt zijn belofte niet waar. Hij belooft vrijheid, maar maakt ons afhankelijk van dealers; hij belooft persoonlijke identiteit, maar leidt tenslotte tot zelfdestructie. Maar de mythe van de drug is aanlokkelijk. Zij verschaft de illusie van een privé-ik, zonder de publieke omweg van de anderen.

In De vriendschap van Connie Palmen wordt deze aantrekkelijke belofte, maar ook de illusie die zij bereidt voor wie op haar ingaan, indringend geschetst. De roman gaat over het onvermogen om relaties te leggen en te onderhouden, en over de escape daarvan in de verslaving. De hoofdpersoon Kit Buts noemt verbintenissen 'het drama van de afhankelijkheid' en constateert dat niemand in dat drama eigenlijk een rol wil spelen, maar dat er nu eenmaal niet aan te ontkomen valt. Kit leert op een gegeven ogenblik haar 'liefste vijand', de drank, kennen:

'Het enige dat ik voelde was dat er niemand op de wereld bestond die mij op dat moment zou kunnen tegenhouden, dat niemand de macht bezat om mij te verbieden zoveel te drinken als ik wilde of een grens te stellen aan mijn gedrag. Ik voelde mij onaantastbaar en onafhankelijk. Ik voelde mij soeverein, vrij en goddelijk eenzaam.'

Het boek loopt uit op een analyse van verslaving. De hoofdpersoon wil er een proefschrift over schrijven. Ze concludeert:

'Alle verslavingen zijn pogingen om het verlangen naar vriendschap zelf te vervullen, dus zonder afhankelijk te zijn van iemand anders. Verslaving is honger naar zin, maar zonder daarvoor het personage te hoeven zijn in het drama van de afhankelijkheid van een ander levend wezen en te lijden onder de verschrikkelijke angst dat de verbinding verbroken kan worden. Een verslaafde wil het onmogelijke, namelijk binding en onafhankelijkheid tegelijk en het gekke is dat dat nog lukt ook. Het kost alleen wat. En het levert niks op, aan waarheid, aan betekenis, aan liefde. Erger nog, dat stel je juist allemaal bloot aan het gevaar van het gevreesde verlies, de dood.'

Het is deze illusie van een ik-zonder-de-moeilijke-omweg-over-anderen, die Alain Ehrenberg niet alleen in de drugsgebruiker herkent, maar die hij ook achter het rigoreuze anti-drugsbeleid van de Franse overheid ziet schuilgaan. De drugsgebruiker, zo stelt hij, is de moderne belichaming van de vagabond: de zwerver die niet sociaal wil zijn. Een overheid als de Franse, voor wie burgers eerst een publieke identiteit bezitten als *citoyen*, voordat ze in hun privé-leven er één als mens mogen verwerven, kan het haar ingezetenen eenvoudig niet toestaan om *niet meer sociaal te willen zijn*. Frankrijk oogt als een modern, liberaal land, aangepast aan de westerse consumptiecultuur. Maar het republikeinse denken dat het vanaf de Revolutie voorstaat, zorgt voor een uiterst conservatieve kijk op de relatie tussen overheid en burgers. En die bepaalt ook haar houding tegenover de drugsgebruiker. Tussen de staat en het individu staat in het republikeinse model niets en niemand. Een onafhankelijk maatschappelijk middenveld is afwezig. Individuen zijn eerst en voor alles *citoyen*. Persoonlijke vrijheid volgt op die van de *citoyen*, maar gaat er nooit aan vooraf.

De druggebruiker, die een totale vlucht onderneemt in de hel/hemel van zijn privé-wereld, raakt dus aan de zenuw van het Franse politieke stelsel. Hij of zij wil privé zijn, zonder eerst publiek te zijn geweest. Daarom ook het harde Franse neen, niet alleen tegen de drugshandelaar en -bezitter, maar ook tegen de gebruikers. Zij zijn niet alleen het slachtoffer van hun eigen zelfdestructie, maar ook schuldig aan een politiek vergrijp. Zij zijn niet zomaar een patiënt, maar vertegenwoordigen de pathologische afwijking van het burgerschap. In landen met liberale democratische tradities mogen mensen privé vrij vorm geven aan hun eigen gedrag, zolang zij anderen daarbij niet schaden ('harm principle'). Wie zichzelf de vernieling in drinkt of spuit, moet dat tot op zekere hoogte zelf maar weten. Het paternalisme dat de Franse overheid voorstaat kan dat echter aan niemand toestaan, zonder daarmee tegelijk de pijlers onder de politieke bestel weg te zagen. De drugsgebruiker betekent in Frankrijk primair een gevaar voor de openbare orde, voordat hij een probleem voor de volksgezondheid vormt.

Hier dient zich ook een verklaring aan voor die vreemde inconsequentie: het onderscheid tussen de alcohol, die getolereerd en de cannabis, die geweerd wordt. Drinken mag in Frankrijk, omdat het een sociaal gebeuren is. Men drinkt altijd *met anderen*. De apéritief, de maaltijd, het café of de bistro: het gevulde glas vergemakkelijkt het samenzijn, verhoogt de communicatie omdat het de remmingen wegneemt. Men wordt er meer mens van. Wijn is goed voor de volksgezondheid. Fransen spreken trouwens ook niet over 'alcohol' als ze wijn bedoelen. Alcohol is voor hen altijd gedestilleerde, sterke drank. (Zo kan men Fransen ontmoeten die bijzonder gesteld zijn op hun dagelijkse liter wijn, maar er trots melding van maken dat zij 'nog nooit één druppel alcohol' hebben gedronken.) Voor de republiek zijn zulke wijndrinkers geen bedreiging. Drank maakt mensen doorgaans eerder meer publiek dan minder. Als het goed is

tenminste: de Fransman legt namelijk een fijn onderscheid aan tussen 'mal boire' en 'bien boire'. De stille drinker, die als Kit Buts uit Connie Palmens roman voor zichzelf drinkt, gebruikt de alcohol *als een drug*. Dat wordt niet getolereerd. Ook de anonieme alcoholist bedreigt dan de openbare orde.

Het betwistbare onderscheid tussen drugs en drank krijgt voor de Franse overheid een politieke symboolwaarde, wanneer het een heldere scheiding moet aanbrengen tussen legaal en illegaal. Wie drinkt blijft *citoyen*, wie spuit of snuift levert in feite zijn nationale identiteitsbewijs in. De Franse Republiek is de moralist en volksoepvoeder, die in de ontspoorde drugsgebruiker staatsvijand nummer 1 herkent. De republikeinse traditie bestaat al sinds 1789. Ehrenberg merkt op dat het rigide anti-drugsbeleid daarentegen van vrij recente datum is. Pas de wet van 31 december 1970, die een meer liberale versie van 1916 verving, verbiedt ook het gebruik van drugs. Wat is de achtergrond van deze relatief jonge strengheid? Ehrenberg noemt onder meer de angst voor de Amerikaanse consumptiecultuur die de Franse overheid al sinds de jaren zestig parten speelt. De democratiseringsbeweging overspoelde Parijs in mei '68 en werd door een conservatieve regering een heftig halt toegeroepen. De consumptiemaatschappij, waarvan niet alleen de Amerikaanse films en t.v.-series, maar ook de LSD en hasj de exponent vormen, neemt een vrijheid zonder burgerlijke verantwoordelijkheid, een hedonisme zonder publiek besef in haar zog mee. Zulke waarden plaatsen een bom onder het Franse burgerschapsideaal. Ook als de drugs in de jaren zeventig langzamerhand van exponent van een politiek geëngageerde jeugdcultuur tot een signaal van sociale en economische malaise worden, blijven zij deze politieke symboolfunctie behouden: ze betekenen een fundamenteel neen tegen de *citoyen*.

Ehrenberg wijst op deze symbolische waarde, om de blinde doldriestheid te verklaren waarmee de Franse overheid alle drugs over één kam scheert en doof en blind is voor adviezen van - ook Franse - medici en sociale wetenschappers, die pragmatische oplossingen zoeken voor het drugsprobleem. Drugs vormen voor de regering in Parijs een dogma, en wie in zijn geloof wordt aangetast is voor nuchtere werkelijkheidszin niet toegankelijk. Ook onder regeringsverantwoordelijkheid werkende commissies van deskundigen hebben het Franse overheidsbeleid als weinig realistisch bekritiseerd (zoals de commissie onder leiding van Monique Pelletier uit 1977), maar zijn op dovemansoren gestuit. Ook Ehrenberg zelf steekt zijn nek uit, door zijn regering hardop in het gezicht te zeggen dat de wet van 31 december 1970 een 'reactionaire wet' is, die zijn ogen sluit voor de maatschappelijke werkelijkheid. Maar hij kan niet anders concluderen, pragmatist en realist als hij is.

Voor de socioloog Ehrenberg vormen verslavingen een algemeen cultuurprobleem. De Franse overheid is echter blind voor de maatschappelijke achtergronden ervan en fixeert zich op de criminalisering van hard- en softdrugs. Er blijken ondertussen - volgens de titel van een gids die in 1988 in Frankrijk veel opzien baarde - zo'n *Driehonderd medicamenten om zichzelf fysiek*

en geestelijk te overtreffen op de markt te zijn. Illegale, maar ook legale: tranquillizers, pepmiddelen of anti-depressiva die de Franse huisarts zonder problemen op recept verstrekt. Om over de alcohol uit de supermarkt maar niet te spreken. De flash van de heroïne, de doffe opstoot van de alcohol - zij bieden de illusionaire triomf over de moeiten van het leven met anderen. Onder die ene term 'drugs' verbergt zich inmiddels een veelkoppig monster, dat zijn duizenden verslindt. De Franse overheid meet zich nu de rol van St. Joris aan. Maar speelt zij eigenlijk niet voor Don Quichotte? Zij ziet de duizend koppen van het monster voor de wieken van één (Hollandse) molen aan.